

ПРАЦЕЗДАТНЕ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА КРИВОГО РОГУ, СТРУКТУРА ЗАЙНЯТОСТІ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

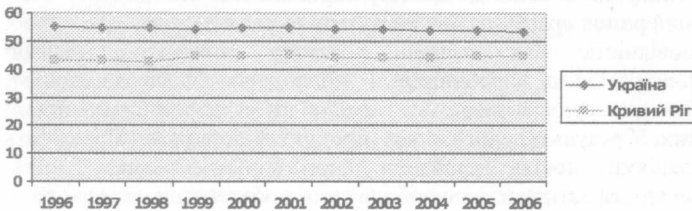
Поняття «трудо́ві ресурси» вперше обґрунтував академік С.Г. Струмлі́н. Сьогодні питання про трудові ресурси і зайнятість населення є дуже актуальним. Якість та кількість трудових ресурсів напряму пов'язана з демографічною ситуацією в країні. З переходом на новий рівень економічного розвитку країни - змінюється структура зайнятого населення в виробничій та невиробничій сферах. Важливу роль відіграє планування і прогнозування трудових ресурсів.

До трудових ресурсів відносять переважно населення у працездатному віці, а також пенсіонерів і підлітків віком 14-16 років, зайнятих у суспільному виробництві.

Працездатний вік – узагальнене поняття, яке визначається чинним законодавством. В Україні працездатними вважаються: жінки від 16 до 54 років включно. Нижня межа працездатного віку (мінімум 16 років) передбачає, що до початку трудової діяльності людина повинна набути певного рівня фізичного та розумового розвитку, а верхня фактично засвідчує позицію суспільства про те, в якому віці людина може претендувати на соціальну допомогу за віком. Для деяких видів трудової діяльності, що характеризуються важкими умовами праці або вимагають від працівників якостей, які з віком помітно втрачаються, пенсійний вік настає на 5-10, а інколи й більше років раніше. Такі люди належать до пільгових пенсіонерів. Часто вони працюють далі і фактично залишаються у складі трудових ресурсів.

Табл. 1. Кількість працездатного населення України та Кривого Рогу у %.

Роки	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Україна	55,3	54,9	54,6	54,4	54,8	54,8	54,3	54,1	53,8	53,6	53,2
Кривий Ріг	43,4	43,0	42,9	44,5	44,5	45,0	44,0	44,2	44,3	44,6	44,6

Як видно з таблиці за останнє десятиріччя кількість працездатного населення України зменшується: 52,3% (2006 р.) проти 55,3% (1996 р.). Насамперед, таке зменшення пов'язане з від'ємним природним приростом і його

наслідком «старінням нації». З кожним роком в країні зростає частка людей пенсійного віку, і все менша кількість населення формує категорію працездатного населення.

Відсоток працездатного населення Кривого Рогу залишається стабільним, навіть має тенденцію до зростання (місто і сьогодні залишається привабливим для мігрантів з сіл та невеликих міст області). Але абсолютні показники зменшуються, також в наслідок від'ємного природного приросту.

Під трудовим потенціалом розуміють систему з просторовою та часовою орієнтацією, елементами якої є трудові ресурси з урахуванням усієї сукупності їх кількісних та якісних характеристик, зайнятості і робочих місць.

Кількість трудового потенціалу визначається демографічними чинниками: природним приростом, станом здоров'я, міграційною рухливістю та ін.), потребами суспільного виробництва в робочій силі й, відповідно, можливостями задоволення потреби працездатного населення у робочих місцях.

У загальній кількості населення України 47,4 млн. чоловік, трудові ресурси становлять 58,5%: у місті – 76%, у сільській місцевості – 22%. Загалом найкраще забезпечені трудові ресурси Донецька, Дніпропетровська, Харківська області та м. Київ, найменше – Чернівецька і Волинська область. З усіх трудових ресурсів 25,3 млн. осіб (91,2 %) працездатні у працездатному віці, 2,4 млн. осіб – особи непрацездатного віку і підлітки. Щороку зростає частка осіб пенсійного віку та підлітків. Більшість робітників і службовців, зайнятих у господарстві – це жінки. Найбільша їх чисельність у галузях невиробничої сфери – торгівлі, громадському харчуванні, охороні здоров'я, народній освіті, культурі. Тут працює 72 – 85% жінок.

Результати всеукраїнського перепису населення засвідчили тенденцію до підвищення рівня освіти людей, тобто до зростання кількості осіб, які мають вищу і повну загальну освіту. Підвищення рівня освіти в цілому характерне як для міського, так і для сільського населення.

Ринок праці – це система соціально-економічних відносин між державою, роботодавцями і працівниками у всьому комплексі трудових відносин, купівлі-продажу трудових послуг, у т.ч. підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації і залучення людей до процесу виробництва.

Сучасний ринок праці України характеризується:

1. Невідповідністю між темпами розвитку економіки і зайнятості. Інтенсивний склад виробництва і збільшення фінансово-економічних проблем не супроводжуються відповідним скороченням чисельності зайнятих. У результаті знижується продуктивність праці. Перед багатьма організаціями постає проблема скорочення персоналу з метою підвищення ефективності виробництва чи збереження кадрового ядра в очікуванні економічного піднесення.
2. Обмеженістю інвестиційних можливостей, що створює небезпеку дефіциту робочих місць.

3. Загостренням проблем працевлаштування деяких соціально-демографічних груп населення: молоді, інвалідів, жінок, демобілізованих військовослужбовців.
4. Поділом зайнятості на повну, часткову, тимчасову й епізодичну, у зв'язку з чим зростають обсяги прихованого безробіття.
5. Погіршенням умов праці, зниженням якості робочих місць взагалі і формуванням неперестижних. Виробничий травматизм поповнює групу осіб з обмеженою працездатністю, залучити до роботи яких дуже складно.

Специфіка планування трудових ресурсів полягає в тому, що населення є одночасно і основною продуктивною силою суспільства, і споживачем матеріальних цінностей. Відтак кількість населення і трудових ресурсів значно впливає на співвідношення споживання і нагромадження в національному доході.

Планування трудових ресурсів в умовах становлення ринкової економіки в Україні має свої особливості, а саме:

- 1) внаслідок економічної кризи скоротилися обсяги виробництва, трудові ресурси стають надлишковим чинником розвитку господарства, тому зростає роль більш раціонального їх використання, підвищення продуктивності праці, розширення сфери її застосування;
- 2) істотно змінюються джерела поповнення трудових ресурсів через зниження природного руху населення;
- 3) змінюється професійно-кваліфікаційний склад робочої сили. Зменшення сфери застосування малокваліфікованої праці в результаті механізації та автоматизації трудових і допоміжних робіт викликає потребу в переміщенні працівників з одних галузей в інші, що, у свою чергу, ставить вимогу щодо їх перекваліфікації;
- 4) посилюється міграційний вплив трудових ресурсів;
- 5) використання трудових ресурсів в умова переходу до ринкових відносин вимагає дальшого вдосконалення механізму економічного стимулювання.

Зайняте населення - це активна частина трудових ресурсів, залучена до суспільного виробництва. За методологією ООН, до нього належать:

- 1) особи, що працюють за наймом, у тому числі за кордоном;
- 2) підприємці;
- 3) учні, одержують стипендії;
- 4) частково зайняті студенти і домогосподарки;
- 5) особи вільних професій;
- 6) військовослужбовці;
- 7) члени родин, які допомагають у вихованні дітей, догляді за інвалідами та літніми людьми тощо.

Структура зайнятості – це сукупність пропорцій у використанні робочої сили суспільства між:

1. кількістю зайнятих і незайнятих трудових ресурсів у суспільному виробництві;

2. кількістю зайнятих, розподілених за видами зайнятості;
3. зайнятими в матеріальному виробництві й у невиробничій сфері;
4. кількістю зайнятих по регіонах країни;
5. кількістю зайнятих у галузях матеріального виробництва й у найважливіших галузях невиробничої сфери;
6. кількістю зайнятих працівників різних професійно-кваліфікаційних груп.

Розрізняють поняття повної та ефективної зайнятості. При повній зайнятості роботою забезпечені всі, хто потребує її, хто бажає працювати, але відповідає наявності збалансованості між попитом та пропозицією робочої сили.

Ефективна зайнятість розглядається з двох точок зору: економічної – як найбільш раціональне використання людських ресурсів і соціальної – як найбільш повна відповідальність інтересам людини праці.

Види зайнятості - це розподіл активної частини трудових ресурсів у сферах і галузях господарства.

Форми зайнятості - організаційно-правові способи та умови використання праці. Кожний вид зайнятості створюється за допомогою організаційно-правових форм, що охоплюють норми правового регулювання тривалості та режимів робочого дня (повний або неповний робочий день, жорсткі або групові режими праці та відпочинку), регулярність трудової діяльності (постійна, тимчасова, сезонна, епізодична праця), місце виконання праці (на підприємстві, вдома), статус діяльності (основна, додаткова).

Табл. 2. Кількість зайнятого населення по галузях економіки в Україні та Кривому Розі, %

Галузі	Країна, місто	1990	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2006
Сільське господарство	Україна	17,3	15,1	13,2	13,0	12,9	12,6	11,4	12,3
	Кривий Ріг								
Промисловість	Україна	30,7	24,5	21,6	21,0	20,7	19,2	18,5	17,6
	Кривий Ріг	46,8	46,3	46,5	46,8	46,7	45,4	45,4	44,5
Будівництво	Україна	9,4	6,3	5,3	4,8	4,7	4,2	3,8	4,7
	Кривий Ріг	14,1	12,2	11,8	11,5	11,0	10,5	7,0	6,8
Торгівля	Україна	7,4	6,7	6,6	6,2	6,3	6,1	5,7	7,0
	Кривий Ріг	5,2	3,0	2,8	2,6	2,9	2,7	2,1	3,1
Транспорт і зв'язок	Україна	7,0	5,9	5,7	5,7	5,6	5,6	5,2	5,2
	Кривий Ріг	10,1	8,3	8,0	7,8	7,5	7,0	9,3	9,5
Фінансова	Україна	0,4	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	1,9

діяльність	Кривий Ріг	0,3	0,6	0,5	0,7	0,6	0,5	0,8	1,5
Державне управління	Україна	1,5	2,9	3,5	3,5	3,5	3,7	4,2	4,7
	Кривий Ріг	0,4	0,5	0,4	0,5	3,0	2,9	3,0	3,2
Освіта, культура, мистецтво	Україна	11,8	8,6	10,1	10,1	10,3	10,3	10,0	10,9
	Кривий Ріг	8,0	8,0	7,2	7,5	8,0	7,5	7,5	7,9
Охорона здоров'я	Україна	5,9	6,9	6,1	6,1	6,5	6,5	6,6	6,6
	Кривий Ріг	6,1	6,0	5,7	5,5	5,7	5,5	5,4	5,3
Інші види економічної діяльності	Україна	2,7	14,7	21,2	21,5	22,0	25,8	28,0	28,5
	Кривий Ріг	6,4	3,4	3,4	3,8	4,0	5,2	5,3	5,4

Структура розподілу працівників за галузями народного господарства, що по суті являє собою пропорції розподілу трудового потенціалу за видами занять. Сучасна галузева структура зайнятих в Україні та Кривому Розі зокрема відображає низьку ефективність зайнятості й потребує докорінних змін у відповідності із загальносвітовими тенденціями, для яких характерні високі темпи зростання чисельності й частки працюючих в галузях сфери послуг та науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. На жаль, в наш час для економіки України характерні прямо протилежні тенденції, що можуть назавжди відкинути країну з групи науково розвинених держав.

Як видно з таблиці більшість населення України зайнято в матеріальному виробництві. На першому місці стоїть промисловість, за нею йде сільське господарство і будівництво. Як повідомляє комітет статистики України, у І півріччі 2007 р. кожний п'ятий працівник був зайнятий в сільському господарстві або промисловості; майже кожний сьомий – в торгівлі. Зростання обсягів зайнятості населення відбувається у будівництві, торгівлі, скорочення спостерігається у сільському господарстві та освіті.

Зайнятість населення Кривого Рогу цілком відповідає структурі зайнятості населення великих промислових міст України (збільшена частка зайнятих в промисловості (в 2,6 рази), будівництві і транспорті) і, відповідно, йде у повний розріз зі загальносвітовими тенденціями. На перспективу бажано збільшити кількість працюючих в соціальному комплексі, а саме в охороні здоров'я, в галузі освіти, культури, мистецтва, а також торгівлі. Це буде сприяти покращенню задоволення соціальних потреб мешканців міста та вдосконаленню структури зайнятості.

Література:

1. Калашнікова Т.М. Трудові ресурси в системі регіонального розвитку // Регіональні проблеми зайнятості і ринку праці. Матер. всеукр. наук.-практ. конференції. - Тернопіль: "Економічна думка". - 2004. - С. 65-66.
2. Шевчук П.Є. Демографічні аспекти формування трудового потенціалу // Регіональні

проблеми зайнятості і ринку праці. Матер. всеукр. наук.-практ. конференції. - Тернопіль: "Економічна думка".-2004.-С.76-77.

3. Заставецький Т.Б. Проблеми зайнятості населення у малих міських поселеннях агропромислових регіонів // Регіональні проблеми зайнятості і ринку праці. Матер. всеукр. наук.-практ. конференції. - Тернопіль: "Економічна думка". - 2004. - С. 165-166.

4. Мезенцева Н.І. Ринок праці в Україні: суспільно-географічний аналіз // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. - 2004. - Т. 2. - С. 84-86.

5. Буткалюк К.О. Вплив глобалізаційних процесів на зайнятість населення та ринок праці України // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. - 2004. - Т. 3. - С. 42-44.

6. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Держ. ком. Статистики України. – К., 2006.